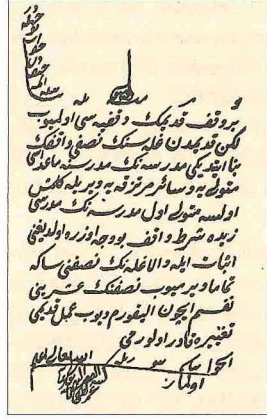

onun azlinden sonra tekrar nizâmî mahkemelere intikal etmiştir. Ömer Lutfi Efendi 1851'den itibaren huzur derslerine muhatap olarak katılmış, 1866'da mukarrirliğe yükselmiştir. Mezar taşındaki bilgilerle göre 18 Zilkade 1314'te (20 Nisan 1897) vefat etmiş ve Küçük Çamlıca'da yaptırdığı Bodrumî Camii'nin hazîresine defnedilmiştir. Oğlu Mekke pâyesi Fâik Ahmed Efendi'nin kendisinden önce vefat ettiği, bir kızı ile torunlarının kaldığı belirtilir.

Murassa' imtiyaz, murassa' Osmânî, murassa' Mecîdî nişanları ile altın ve gümüş imtiyaz madalyaları verilen Ömer Lutfi Efendi'nin fazilet sahibi bir kişi olduğu, iyi derecede Arapça ve Farsça bildiği nakledilir. Hayır sever bir zat olup Küçükçamlıca'nın doğu yamacında bir cami yaptırmıştır. Kitâbesinde II. Abdülhamid'in ihşanı ile 1891'de ihya edildiği belirtilen caminin bir çeşmesiyle bir kuyusu bulunmaktadır. İbrahim Hakkı Konyalı, caminin temiz ve bakımlı, ancak tamire muhtaç bir durumda olduğunu, caminin yanındaki konağı ile bağ ve bahçesinin metruk vaziyette bulunduğunu kaydeder. Bodrumî Camii sokağında yer alan, 70 m² alanda yığma taştan yapılmış caminin minberi ahşap olup Selâmsız sermindeki Fatma Hatun Camii'nin minaresinin bir eşi olan tahta minaresi 1970'te yıkılmıştır. Artan ihtiyacı karşılayamadığı için mevcut binaya ilâveten 350 m² alan üzerinde yeni

Ömer Lutfi Efendi'nin bir fetvası (İlmîyye Sahnâmesi, s. 614)

bir cami inşa edilerek 1999'da ibadete açılmıştır. Avlu kapısından girildiğinde sol tarafta ve caminin giriş kapısının karşısında Ömer Lutfi Efendi'nin mermer lahdı yer almaktadır. Caminin karşısında Ömer Lutfi Efendi'nin eşi Fatma Hanım tarafından 1893'te yaptırılan ve 1925'ten itibaren meşruta olarak kullanılan bir mektep bulunmaktadır.

Eserleri. 1. *Münehhevâtü Hâşiyeti'l-Hayâlî 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id. 'Akâ'idü'n-Nesefî* üzerine Sa'deddin et-Teftâzânî'nin yaptığı şerh için Fâtih Sultan Mehmed devri Osmanlı ulemâsından Hayâlî'nin kaleme aldığı hâşiye ile ilgili olarak yapılmış bir çalışmadır. Ömer Lutfi Efendi, eserin girişinde Hayâlî'nin eserinin mevcut nüshalarında birtakım hatalara rastladığını, *Hâşiye*'de bulunması gereken bazı ibarelerin mevcut nüshalarda yer almadığını, birtakım ibarelerin ise metne sonradan ilâve edildiğini belirlediğini, bu sebeple hataları düzeltmek amacıyla bu eseri kaleme aldığını belirtir. Ömer Lutfi Efendi eserin 1291'de (1874) telif edilip 1875'te temize çekildiğini kaydeder. Kitap 1293'te (1876) İstanbul'da basılmıştır. Ayrıca kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur. Kaynaklarda *Şerh-i Akâid Hâşiyesi* adıyla Ömer Lutfi Efendi'ye nisbet edilen eser de muhtemelen bu kitaptır. 2. *Risâle fi duhûli benâti'l-ibn fi'l-vaqf*. Vakıftan hak sahibi olan erkek evlâtların kız çocuklarının da hak sahibi olup olmayacağına dairdir. Risâlenin girişinde verilen bilgilerden Ömer Lutfi Efendi'nin 1876'da konuyla ilgili olarak verdiği bir fetvanın tartışma konusu yapıldığı, o dönemde şeyhülislâm olan Akşehirli Hasan Fehmi Efendi'nin karşı görüş beyan ettiği ve Dârülfetvâ'dan buna göre fetva çıkarıldığı, bunun üzerine risâlenin kaleme alındığı anlaşılmaktadır (İÜ Ktp., AY, nr. 3322). Kaynaklarda Ömer Lutfi Efendi'ye *Emsile Şerhi* adlı bir eser nisbet edilmekteyse de yazma nüshasının

mevcudiyetine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, IV, 4, 865; *İlmîyye Sahnâmesi*, s. 612-614; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, III, 1273, 1365-1366; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1962, VIII, 274, 306-308; Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 135, 824-825; Danişmend, *Kronoloji*², V, 158; Abdülkadir Altunsoy, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 216-217; Behcetî, *Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdar*, s. 78; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 117-119; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 82; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar*, Ankara 1989, II, 976; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, I, 126-128; II, 907-908; Metin Yurdagör, "Arapkirlî Hüseyin Avnî", *DİA*, III, 329-331; Mehmet İpşirli – İlyas Çelebi, "Hasan Fehmi Efendi", a.e., XVI, 320-322; Mehmet İpşirli, "Huzur Mürâfaası", a.e., XVIII, 444.

TAHSİN ÖZCAN

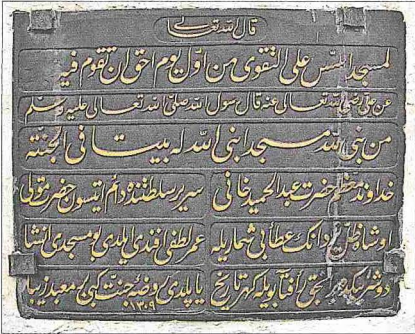
ÖMER LUTFİ PAŞA (1806-1871)

Osmanlı kumandanı
ve devlet adamı.

Hırvatistan'ın Plaški kasabasında doğdu. Ortodoks mezhebine mensup, Habsburg hizmetine girmiş Bosna kökenli bir subay ailesinin oğludur. Asıl adı Michael Lattas olup devrinde Macar (Frenk) Ömer Paşa olarak da anılmıştır. 1827'de Avusturya'da Harp Okulu öğrencisiyken Osmanlı Devleti'ne sığındı. Şenikli İbrâhim Paşa dairesine girerek İslâmiyet'i benimsedi. Devletin yetenekli yabancı mültecilerden yararlanma politikası gereğince orduya istihdam edildi. Bir aralık Veliâht Abdülmeccid'e hocalık yaptı. Bu yıllarda askerî alandaki yeniden yapılanma çalışmalarında Batı dillerinden tercüme yapabilecek elemanlara duyulan ihtiyaç sebebiyle seraskerlik mütercimliğine tayin edildi.

Miralay rütbesinde iken Lübnan emirliğine gönderildi (1841). Bu sırada Lübnan özellikle Dürzî-Mârûnî kabilelerinin yer yer çatıştığı, yerli Şihâbî ailesi tarafından yönetilen özerk bir bölge idi. Lübnan'ın devlete ödeyeceği vergiyle ilgili anlaşmazlıkların Dürzî-Mârûnî çatışması haline dönüşmesi üzerine Lübnan'ın özerkliğine son verildi ve Ömer Lutfi emirliğe getirildi. Ancak İngiltere ile Fransa'nın müdahalesiyle konu devletlerarası bir boyut kazandı. Halk Ömer Lutfi'nin idaresinden memnun olduğu halde ileri gelen ailelerle Batılı devletlerin ısrarlı talepleri ve emirliğe bir hıristiyanın getirilmesi yolundaki baskıları yüzünden görevinden alındı (1842).

Bodrumî Camii ve Çeşmesi'nin İnşa kitâbeleri – Küçük Çamlıca /İstanbul

Ömer
Lutfi Paşa

1843'te orduda yapılan düzenlemeler sırasında mîrî ümerâlıkla askerlikten uzaklaştırıldı. Daha sonra bir ateşli tâlimde kumandanın askerî düzenlemede hata yapması üzerine dayanamayarak idareyi ele alıp hatayı düzeltmesi padişahın hoşuna gittiğinden askerî rütbe ve sıfatı iade edildi. Ömer Lutfi Paşa'nın askerî yeteneklerini gösterdiği ilk önemli görevi Memleketeyn'in güneyini kontrol altına alan ordunun kumandanlığına getirilmesi oldu. Avrupa'da baş gösteren 1848 ihtilâli Eflak ve Boğdan taraflarında da etkili olmuş, milliyetçi ve hürriyetçi fikirlerden etkilenerek Boğdan'ın bağımsızlığını ve Eflak ile birleşmesini talep eden gruplar ayaklanmıştı. İsyan Gospodar Mihail Sturza tarafından çok çabuk bastırıldı. Fakat Eflak'ta bağımsızlık taraftarları bir anayasa yayımlamaya muvaffak oldular. Sturza bu hareketi önleyemediğinden çekilmek zorunda kaldı. Geçici hükümet, Rusya'nın egemenliği altına girmektense bazı hususlarda Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmayı tercih etti. İstanbul hükümeti de ayaklananlarla anlaşmaya varılması eğilimindeydi. Fakat Rusya'nın yaptığı baskı üzerine Bâbiâli, Eflak olaylarını tanımadığını ilân etti. Rusya, sınırları yanında ihtilâl prensiplerinin gerçekleşmesine taraftar olmadığı için bölgenin statüsünü belirleyen Edirne Antlaşması'nın 5. maddesine aykırı biçimde Eflak ve Boğdan'ın kuzey tarafını işgale başladı. Bunun üzerine bölgenin güneyini kontrol altına almak için Ömer Lutfi Paşa görevlendirildi. Hızla hareket eden Osmanlı ordusu Temmuz 1848'den itibaren Memleketeyn'in güney kısmını denetim altına aldı. Bâbiâli, Ruslar'la ihtilâf konularını görüşmek üzere Keçecizâde Fuad Efendi'yi (Paşa) özel memuriyetle Bükreş'e yolladı. Ömer Lutfi Paşa, yerinde tedbirlerle Rusya'nın emrivâkilerini engellediği gibi Osmanlılar'a sığınan Macar-Leh mültecileri meselesinin çözümünde Fuad Efendi'ye yardımcı oldu. Görevindeki başarılarından

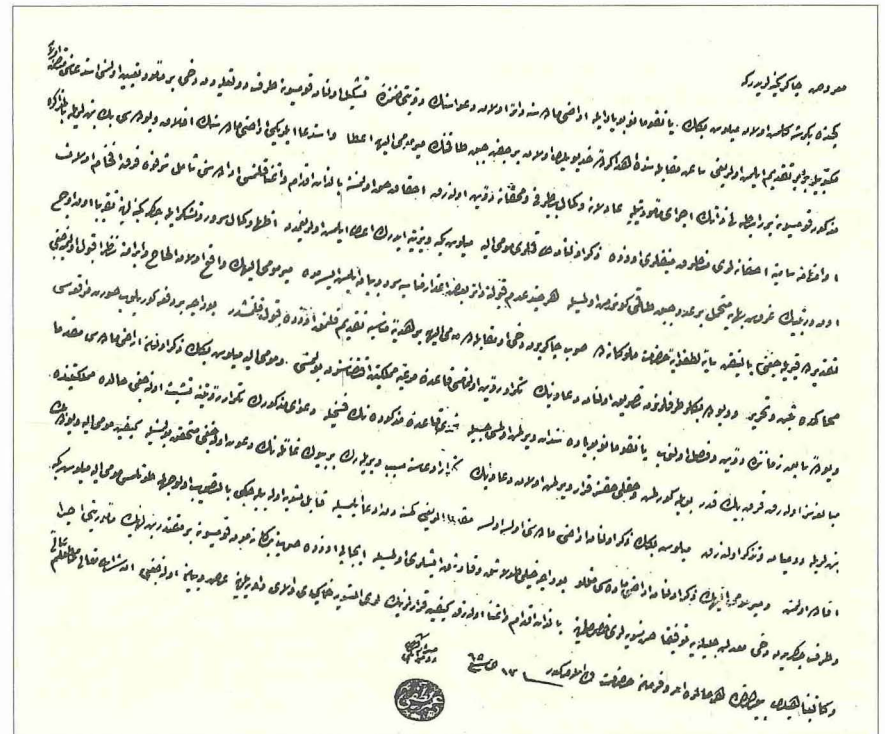
dolayı vezir rütbesiyle Rumeli Ordusu müşirliliğine getirildi (Haziran 1849).

Aralık 1852'de, özerk bir yönetime sahip olan Karadağ'da bağımsızlık yanlılarının güçlenerek sınırdaki köylere saldırması üzerine patlak veren isyanı bastırmakla görevlendirildi. Bir taraftan Avusturyalılar'ın yardımlarını engellemek için Arnavutluk kıyıları abluka altına alınırken diğer taraftan yerli halkın önemli bir kısmının devlet tarafına geçmesi sağlandı. İsyancıların teslim olmayı reddetmesi üzerine yürütülen kara ordusunun harekâtıyla Karadağ isyanı bastırıldı. Savaş öncesi şartlara dönmek kaydıyla Karadağ ile anlaşma yapıldı (3 Mart 1853). Ömer Lutfi Paşa bölgede hükümet otoritesinin yeniden tesisi ve islahatların kuvveden fiile çıkarılması için gayret gösterdi; fakat bu çalışmalarını tam anlamıyla sonuçlarını alamadan Kırım savaşının patlak vermesi yüzünden bölgeden ayrılmak zorunda kaldı.

Kırım savaşının başlangıcında Tuna cephesinde görev aldı. Özellikle nehrin her noktasından karargâha bilgi ulaştırılmasını sağlayan telgraf bağlantısı tesis edilmesinden ötürü askerî harekâtı başarılı bir şekilde yönetti. Ruslar'ın saldırı planlarını

boşa çıkarmak için hemen Tuna'yı geçip kuvvetlerinin azlığına rağmen Ruslar'ı önce Olteniça'da (5 Kasım 1853), ardından Kalafat yakınlarında bulunan Çatana'da (5 Ocak 1854) yenince kendisine daha ziyade sadrazamlar için kullanılan "serdâr-ı ekrem" unvanı verildi. Aynı yıl Osmanlı Devleti, Avusturya'nın Eflak ve Boğdan'ı savaş sonuna kadar her türlü saldırıya karşı koruması şartıyla işgaline razı oldu ve Rus kuvvetleri bu toprakları tahliye etti. Böylece Tuna cephesinin tasfiyesi ve savaşın Kırım'daki kuvvetlerin başına geçti. Gözleve'ye saldıran Ruslar'ı ağır bir yenilgiye uğrattı (17 Şubat 1855). Sivastopol'un alınmasından sonra Kars'ı içine düştüğü zor durumdan kurtarmak için Kafkas cephesine geçti. Batum'a çıkarak Kütayis üzerinden Tiflis'e ulaşmayı ve böylece Ruslar'ı ana üslerinden tecrit etmeyi planlamaktaydı. Bu düşünceyle Sohum'a çıkarma yaparak burayı üs edindi. 15 Ekim 1855'te ileri harekâta geçip İngur ırmağı kıyısında bir Rus ordusunu yendi (7 Kasım 1855), fakat hava şartları yüzünden Kars'ın işgaline engel olamadı. Trabzon üzerinden Kars'a ulaşmak yerine Gürcistan arazisine

Rumeli ordusu müşiri Ömer Lutfi Paşa'nın memuriyeti sırasında hükümete gönderdiği bir yazısı (BA, Dosya Usulü İradeler Tasnifi, nr. 75-1/47, lef 10)

hücum etmesi ve böylece zaman kaybetmesinden dolayı harekâtı iyi yönetemediği yolunda suçlamalara muhatap oldu. Bununla birlikte kazandığı başarılar sebebiyle kendisine İngilizlere tarafından Dizbağı nişanı verildi.

Kırım savaşının bitmesi üzerine İstanbul'a döndüğünde Meclis-i Âlî'ye üye yapıldı. Bu görevinde fazla kalmadan Irak ve Hicaz ordusu ilâvesiyle Bağdat valiliğine getirildi (Safer 1274 / Ekim 1857). Öteden beri problemlili bir yer olan Bağdat valiliği sırasında bilhassa âsi aşiretleri yeniden otorite altına almakla meşgul oldu. Kendisi çok iyi niyetli olmasına rağmen maiyetindekilerin zaman zaman yaptıkları yolsuzluklar, iltizam usulüne karşı çıkarak isyan edenlerin cezalandırılmasında şiddete başvurulması gibi sebepler yüzünden zor durumda kaldı. Özellikle isyancılar arasında, merkezden bir ferman gelmesini beklemeden ibret olsun diye vilâyet meclisinin mazbatasına dayanarak idamlara girişilmesi yüzünden azledildi (Eylül 1859). Bir süre Harput'ta kalması istendiye de sonradan çağrılarak çiftliğinde ikamete memur edildi.

Ömer Lütfî Paşa'nın bu defaki mâzûliyet dönemi de fazla uzun sürmedi. O sırada Rumeli bölgesinde isyan ve karışıklıkların bir türlü önünün alınamaması üzerine ikinci defa Rumeli müşirliğine ve Bosna müfettişliğine tayin edildi (Şevval 1277 / Nisan 1861). Bu görevi sırasında Tanzimat reformlarını uygulayabilmek için isyancı liderlerin çoğunu öldürttü. Feodal ailelerin politik ve ekonomik güçlerini büyük ölçüde azalttı. Reform düşüncesinin göstergesi olarak toprak ağalarının etkin olduğu Travnik yerine Saraybosna'yı merkez yaptı. İltizam yoluyla vergi toplamak yerine devletin diğer bölgelerindeki gibi doğrudan doğruya vergi toplamaya gayret ettiyse de pek başarılı olmadı. Bu sırada Ruslar'ın tahrikiyle isyan eden Hersekîliler ile onları destekleyen Karadağlılar barış teklifini reddedince harekete geçen Ömer Lütfî Paşa, Mirko kumandasındaki âsi kuvvetlerini Reika'da bozguna uğrattı (23 Ağustos 1862) ve Avrupalılar'ın aracılığı ile Karadağ'da yeniden sükûnet sağlandı.

İstanbul'a dönünce ordu müşirliği kendisinde kalmak üzere serasker kaymakamlığına tayin edildi ve tekrar Meclis-i Âlî üyesi oldu. Ülke çapında istikrarı sağlamak amacıyla teşkil edilmesi planlanan jandarma teşkilâtıyla ilgili hazırlıkları yapan komisyonun başkanlığını yaptı. Özellikle gayri müslimlerin de askere alınması, müslümanlarla hizmeti eşit olarak paylaşılma-

rı, böylece Osmanlılık fikrinin gerçekleştirilmesi tartışmalarının yapıldığı bu yıllarda eşit hizmetin ayrı birliklerden çok karma birliklerde gerçekleştirilebileceği düşüncesini savunan devlet adamları arasında yer aldı. İstanbul'daki hizmeti fazla uzun sürmedi ve Rumeli'de toplanan bütün orduların genel kumandanı oldu. Fakat Girit'te isyan patlak verince Karadağ'daki gerilla mücadelesinde büyük tecrübe ve başarı kazanmış olduğundan Girit isyanlarını bastırmak üzere başkumandanlığa getirildi. Kuvvetlerini iki koldan sevk ederek âsileri Lasiti'de (Laşit, Lasithi) yendi (1866). Bu arada ada halkı için genel af ilân edip silâhını teslim ederek köyüne dönenlere devletin sahip çıkacağını ilân etti. Ayrıca adadaki yabancı çete mensuplarıyla onlara katılanların adadan çıkması için bir buçuk ay süre tanıdı. Askerî harekâtın bitmesiyle birlikte imar ve tanzim işlerine giriştiyse de çok geçmeden Rumeli işleriyle ilgili hususlarda görüşmelerde bulunmak üzere merkeze çağrıldı. Bir süre İstanbul dışında bulunan seraskere kaymakamlık yaptı (Mart 1868). 1869'da Hassa müşirliğine getirildi. 24 Nisan 1871 tarihinde vefat etti ve Eyüp'te Bostan İskelesi'ne defnedildi.

Kaynaklarda askerliği iyi bilen, harp sanatından anlayan, gayretli ve namuslu bir kumandan olarak tanıtılır. Özellikle Kırım savaşı esnasında müttefik kumandanların ileri sürdüğü olmayacak planlar ve siyasi görüşler karmaşası içinde sağlam fikirlerle sahip olan gerçek bir asker olarak temayüz etmiştir. Devrin İngiliz yanlısı olan devlet adamlarından olup 11 Haziran 1868 tarihinde teşkil edilen Mecrûhîn ve Marzâ-yi Askeriyeye İmdad ve Muâvenet Cemiyeti'nin kurucularındandır. Bu kuruluş daha sonra Osmanlı Hilâliahmer Cemiyeti adını alarak (14 Nisan 1877) bugünkü Kızılay'ın temelini oluşturmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Dosya Usulü İradeler Tasnifi, nr. 75-1/2, lef 2, 75-1/26, lef 3, 4, 75-1/47, lef 9, 10; J. Koetschet, *Erinnerungen aus dem Leben des Serdar Ekrem Omer Pascha*, Sarajevo 1885; F. Bamberg, *Geschichte der orientalischen Angelegenheit im Zeitraum des Pariser und Berliner Friedens*, Berlin 1892, tür.yer.; Cevdet, *Ma'rûzât*, s. 25, 45, 62, 69, 78, 80-82; a.mlf., *Tezâkir*, I-III, tür.yer.; *Mir'ât-ı Hakîkat* (Miroğlu), s. 102, 150, 153; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* (haz. Nuri Akbayar, s.ngr. Seyit Ali Kahraman), İstanbul 1996, IV, 1322-1323; Abdurrahman Şeref, *Tarih Musahabeleri* (haz. Enver Koray), Ankara 1985, s. 189, 190; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 301; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1947-56, V, 210, 212, 233, 234, 239, 240; VI, 72, 100; VII, 4, 5, 27, 28, 34; Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye* (nşr. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1966,

III, 20, 21, 23, 25, 154; W. E. D. Allen - P. Muratoff, *Kafkas Harekâtı: 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi*, Ankara 1966, s. 83-97; G. Şijivo, *Omer-paşa Latas u Bosni i Hercegovini: 1850-1852*, Sarajevo 1977; *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas* (ed. M. Bernath - F. v. Schroeder), München 1979, III, 351; Hamdi Ertuna, *Serdar-ı Ekrem Ömer Lütfî Paşa*, Ankara 1981; Stanford J. Shaw - E. K. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (trc. Mehmet Harmancı), İstanbul 1983, II, 178, 191; Reşat Kaynar, *Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat*, Ankara 1985, tür.yer.; S. L. Poole, *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları* (trc. Can Yücel), Ankara 1988, s. 136, 144, 148, 160, 164, 165; Halil İnalçık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, İstanbul 1992, s. 14, 50, 56, 58, 60, 63-67, 70; R. H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform* (trc. Osman Akınçı), İstanbul 1997, I, 88, 113, 124, 161; Fikret Adanır, "Der Krimkrieg von 1853-1856", *Handbuch der Geschichte Russlands* (ed. K. Zernack), Stuttgart 2001, II, 1189-1250; *Takvîm-i Vekâyî*, sy. 428, İstanbul 1266; *Muâhedât Mecmuası*, IV/2, İstanbul 1298, s. 73; M. Tayyib Gökbilgin, "1840'dan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler", *TTK Belleten*, X/40 (1946), s. 641-703; Abdullah Saydam, "Osmanlıların Siyasi İlticalara Bakışı ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi", a.e., LXI/231 (1997), s. 342, 344, 374.

ABDULLAH SAYDAM

ÖMER el-MUHTÂR

(عمر المختار)

Ömer b. Muhtâr b. Ömer b. Ferhât
(1862-1931)

Libya bağımsızlık hareketinin
önderlerinden.

Berk'nin Defne bölgesindeki Butnân'da doğdu. Libya'daki en büyük Arap kabileleri arasında sayılan Menife'ye mensup Gays ailesindedir. İlk eğitimini babasından aldı. Ardından tahsil için kardeşi Muhammed ile birlikte Senûsîler'in Zenzûr Zâviyesi şeyhi Seyyid Hüseyin el-Garyânî eş-Şemsî'nin yanına gönderildi; babasının ölümü üzerine de onun himayesine girdi. Zenzûr'da zâviyedeki eğitiminden sonra, Senûsiyye'nin kurucusu Muhammed b. Ali es-Senûsî'nin 1859'da vefatından kısa bir süre önce yerleşip merkez zâviyesini faaliyete geçirdiği Cağbûb kasabasına gitti. Burada hareketin ikinci önderi Mehdi Muhammed b. Muhammed es-Senûsî'nin yanında öğrenimini tamamladı. Sekiz yıl kaldığı bu zâviyede İslâmî eğitimi Şeyh ez-Zirvâlî el-Mağribî el-Cevânî'den, dinî ilimleri ise Fâlih b. Muhammed ez-Zâhirî'den aldı.

Eğitim yıllarında Mehdi es-Senûsî'nin dikkatini çekti. Mehdi es-Senûsî, 1895'te Cağbûb'dan ayrılarak Kufra'da yeni kurulan Tâc köyüne gidip burasını merkez zâ-